DOI: 10.7816/ulakbilge-02-03-09

AFRODİSİAS HEYKEL OKULU

Rahmi ATALAY
Anadolu Üniversitesi
Güzel Sanatlar Fakültesi
Heykel Bölümü
ratalay (at) anadolu.edu.tr

ÖZET

Afrodisias heykel okulu ve müzesini bitmemiş heykellerin varlığı ve bazı heykellerdeki oran-orantı sorunları bir heykel okulunun rutin yaşantısını ve ruhunu yansıtmaktadır. Günümüz Heykeltıraşları çağa uygun olarak, insan gücünün yerine elektrikli aletleri kullanmaktadır. Dönemin teknik olanaklarıyla mermer yontmanın ve o sürecin ne kadar yavaş ilerlediğini ve ne kadar zor olduğu düşünüldüğünde, insan emeğinin ve iradesinin dönemin heykel sanatına çok büyük katkısı olduğu yadsınamaz. Bu okula ilişkin genel bir değerlendirme yapıp, bazı değerleri ön plana çıkarmak için makalenin girişinde Afrodisias kentinden, tarihi yapısından bahsedilmiştir. Afrodisias heykel okulunda heykeltıraşların yapmış oldukları eserler görseller eşliğinde incelenmiş Afrodisias Roma'nın yarattığı bir okul olmadığı, Anadolu kültürlerinin o dönemdeki bir sentezi olarak Roma'ya kendini kabul ettirmiş bir sanat heykel gerçekliği olduğu çıkarımına varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Heykel eğitimi, sanat, Roma, arkeoloji.

Rahmi, A. (2014). Afrodisias Heykel Okulu. *Ulakbilge*, 2 (3), s.140-149.

APHRODISIAS SCHOOL OF SCULPTURE

ABSTRACT

Aphrodisias School of Sculpture and Aphrodisias Museum have been showing the spirit and the life routine of a sculpture school with unfinished sculptures and proportion problems of some sculptures inside. Contemporary sculptors are using electrical tools instead of hand power according to the modern age. Considering how hard and slow is the carving a stone with possibilities of that ancient age, human will and labour highly affected the sculpture art. City of Aphrodisias and its historical structure are mentioned in the introduction part of this article because of making a general review and featuring some values. Works those sculpted by the artists of Aphrodisias School of Sculpture analyzed by images, and it is deduced that Aphrodisias wasn't a school created by Rome, But a reality of sculpture and art with synthesis of Anatolian cultures that persuaded to Rome.

Keywords: Education of sculpture, art, Rome, archaeology

GİRİŞ

Afrodisias Aydın şehrinin sınırları içerisinde yer almaktadır. Şehirde ilk kazı 1904 yılında Fransız Paul Gaudin tarafından yapılmıştır. Yıllar sonra fotoğraf sanatçısı Ara Güler, Afrodisias'ta çekmiş olduğu fotoğrafları, sonrasında o dönem New York Üniversitesinde eğitim veren Prof. Dr. Kenan Erim'e göndermiştir. Prof. Erim 1960 yılında kazılara başlamış ölümüne dek burada bu konu üzerinde çalışmıştır.

Afrodisias aşkın ve güzelliğin tanrıçası Afrodit'in şehri diye bilinir. 7000 yıllık bir geçmişi olan şehir, İzmir'den 230 km uzaklıkta, Aydın'ın Geyre köyünde bulunmakta, ilk adı Legenpolis diye de bilinmektedir. Afrodisias aşk tanrıçasının evidir. Buradaki aşk tanrıçası aynı zamanda doğuran ve doyuran diye bilinen ana tanrıça, Friglerin Kybele'sidir.

Antik çağ yazarlarından Byzantionlu Stephanos (M.S. 6. yüzyıl başı) kentin adını Ninoe olarak belirtmiştir. Bu ad Akadlardaki Tanrıça Nin ya da Nina (İştar) ile benzer olup Aphrodite kültüyle ilişkilidir. Yunan coğrafyacılar Strabon (MÖ 64-24) ve Pausanias (M.S. 143–176) ile Romalı tarihçi Tacitus (M.S. 56–117) ve Romalı bilgin Yaşlı Plinius (M.S. 23–79) gibi antik yazarların yapıtlarında da hakkında bilgiler bulunan Afrodisias'ın Roma'yla yakın ilişkileri, MÖ 82'de imparator Sulla'yla başlamaktadır. Julius Caesar (hükümdarlık dönemi MÖ 46–44) ve ardından adına kutsal bir yapı yapılmış olan Octavianus'la (Augustus, hükümdarlık dönemi MÖ 27-14) devam etmektedir. Bu dönemlerde kente imparatorların yardım ettiği bilinmektedir. Bu nedenle M.S. I ve II yüzyıllarda Afrodisias, hem dini bir merkez durumuna gelmiş hem de kültür ve sanat alanında gelişerek Karia'nın bir metropolisi olmuştur (Erim Kenan, Aphrodisias, 1995).

Resim 1: Afrodisias agoradan bir görüntü

Erişim tarihi: 21.08.2013 http://www.afrodisias.com.tr

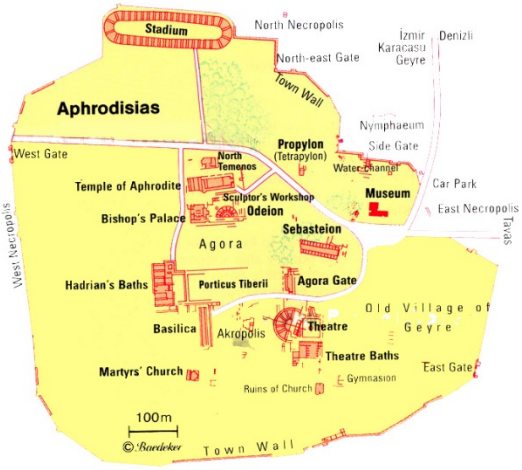

Resim 2: Afrodisias kenti haritası

Erişim tarihi: 21.08.2013 http://www.planetware.com/map/aphrodisias-map-tr-aphr.htm

Kente ilk yerleşim 7800 yıl önce geç neolitik ve kalkolitik çağlarda başlamış, daha sonra bronz, bakır ve demir çağları boyunca da devam etmiştir. Aeneas efsanesindeki söylencede anlatıldığına göre tanrıça Afrodit ile Troia kralı Priamos'un amcaoğlu prens Ankhises'in oğlu olan Aeneas, büyük Troya Savaşı'ndan sonra babasını omuzlarına alıp çocuğunun elinden tutarak karısı ile beraber tanrıça Afrodit'in yardımı ile İda (Kaz) Dağına kaçar. Odyseus Destanını andıran bin bir maceradan sonra, karısını yitiren ve babası ölen Aeneas, oğlu ile birlikte, sonradan Roma kentinin kurulacağı Palatinus Tepesine gelir. Burada Rutulların kralı Turnust'u teke tek savaşta yenerek öldürür.

İlk Roma İmparatorları kendilerinin Aeneas'ın soyundan geldiklerine ve Afrodit ile akraba olduklarına inanırlardı. Bu nedenle de Afrodit'in kentine pek çok ayrıcalıklar tanımışlardır ve kent bu dönemde en parlak günlerini yaşamıştır. Bizans döneminde ise Hıristiyanlık kente bir anda hakim olamamış, Afrodit'in kişiliğinde Paganizm uzun süre devam etmiştir. Zaman içinde Hristiyan hâkimiyetinin artması ile kentin adı Stavropolis (Haç Kenti) olarak değiştirilmiştir. Bu sırada şehirde Roma Dönemi yıllarından kalma pek çok heykel ve kabartmada kırılmıştır. 11. ve 12.yüzyıllarda Selçuklu, daha sonra da Osmanlı topraklarına katılan kentin üzerine Geyre Köyü kurulmuş olup, antik harabeler üzerine kurulu olan köy 1956 yılındaki depremden sonra 2 km. kadar batıya taşınmıştır. (08.08.2012 http://www.deinreiseleiter.com/turkce/Bilgi/Aphrodisias.html).

Resim 3: Afrodisias Kenti

Resim Kaynakçası: Erişim tarihi: 08.08.2012 http://www.aphrodisias.info/fotograflar/

Adını Afrodit'ten alan bu kent, çevresindeki zengin mermer yatakları ve taşı işleyebilen yetenekli ustalar (sanatçılar) sayesinde Roma'nın en önemli heykeltıraşlık merkezlerinden biri konumuna gelmiştir. M. Ö. 1. yüzyıldan başlayıp, 5.yüzyıl sonuna dek 600 yıl boyunca heykel üretiminde durmak bilmeyen kent, durmak bilmeyen yaratıcı ve yetenekli sanatçılarıyla muazzam yapıtların oluşumuna ev sahipliği yapan bir okul olmuştur.

Öncesinde bilim adamları, arkeologlar, Aphrodisiaslı heykeltraşları eski Helen heykelciliğinin birer taklitçileri olarak görmekteydiler. 1961 yılında Prof. Erim ve New York Üniversitesi'nin desteği ile başlatılan kazı çalışmalarından elde edilen veriler Afrodisias 'in yaratıcı ve yetenekli heykeltıraşlarıyla birlikte özgün yapıtlar ortaya koyan bir okul olduğu görülmüştür.

Resim 4: Afrodisiaslı Afrodit Büstü
Bektaş Cengiz, Afrodisyas, Arkeoloji ve Sanat Yayınları,2008,İstanbul, syf:32

Odeon ile Afrodit Tapınağı arasındaki kısımda yapılan kazılarda çok sayıda bitmemiş heykel kalıntıları ve heykel yapımında kullanılan aletler çıkarılmıştır. Okulun temeli olasılıkla Hellenistik dönemin ünlü Bergama heykeltraşlık okulunun kapanmasına rastlar. Genellikle tüm sanatları ve sanatçıları koruyan Bergama Krallığının İÖ 133 yılında III. Attolos tarafından miras olarak Roma'ya bırakılması ile Anadolu'nun dört bir yanına dağılan yontucuların, ihtimal ki önemli bir kısmı da Aphrodisias'a yerleşmiştir. İlk olarak 1904 yılından itibaren kazıların başlanmasıyla yontular ortaya çıkartılmaya başlanmış, *"1937'deki M. F. Sqarciapino'nun çalışması: La scuola di Afrodisias ile Aphrodisias heykel okulu ile ilgili delilleri inceleyip toparlamasından sonra ortaya atmış olduğu görüş günümüzde de kesinlikle doğrulanmıştır. Bugün yeni pek cok heykeltıraşın daha adi M. F. Sqarciapino'nun bulduklarına eklenebilir. isimleri bilinen diğer heykeltıraşların çalışmaları ise yeni bulgularla birtakım ek yorumlar getirilmektedir. Mükemmel mermer ocaklarının varlığı ve bunların Afrodisias'a olan yakınlığı, hiç şüphe yok ki, Aphrodisias'ta mermer heykelciliğinin gelişmesinde çok önemli rol oynamıştır."*

(Bulat, 09.08.2012, http://e-dergi.atauni.edu.tr/index.php/gsfd/article/viewFile/3107/2999)

Resim 5: Afrodisyas Müzesi'nden örnekler
Erişim Tarihi: 11.11.2013 http://www.aphrodisias.info/fotograflar/

Afrodisias'lı heykeltıraşların eserlerine bakıldığında aslında her birinin kendine özgü bir tarz ortaya koymuş oldukları görülmektedir. Ayrıca eserlerden ve konularından, kendilerine özgü birer düşünür oldukları da anlaşılmaktadır.

"Kıta Yunanistan'da bulunan bazı yontular Afrodisias heykel okulu çalışmalarıyla benzerlik göstermektedir, Bu eserlerden dördü Korinth" Müzesi'nde bulunmaktadır. Bunlar Apollon, çıplak erkek torso'su, elbiseli torso ve ikinci bir Apollo mermer yontusu cilalanıp parlatılmıştır. Buradaki yontular Hellenistik ve Klasik stilde biçimlendirilmeleri yanında, arka kesimlerinin özel yontu tekniği ile ve önden arkaya doğru yontularak oluşturulması nedeniyle Aphrodisias ürünleridir. (Bulat, 09.08.2012, http://edergi.atauni.edu.tr/index.php/gsfd/article/viewFile/3107/2999)

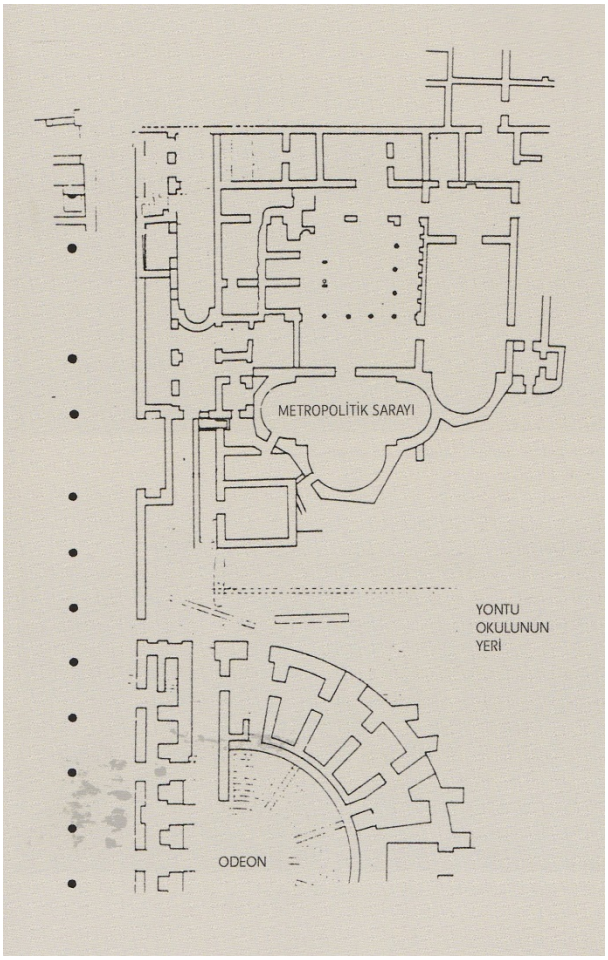

Resim 6: Yontu Okulu
Bektaş Cengiz, Afrodisyas, Arkeoloji ve Sanat Yayınları,2008,İstanbul, syf:55

Antikçağda, Afrodit kültünün artan ünü, daha açıkçası burada bulunan heykeltıraşlık okulunun önemi, çok uzaklardan pek çok ziyaretçinin bu kente akın etmesine neden olmuştur. Bu okulun heykeltıraşları, İ.Ö. 1. yüzyıldan başlayarak, kentin kuzey- doğusunda bulunan Salbakos Dağları'ndaki (şimdiki adı Baba Dağı) ocaklardan çıkartılan mermerlerle, rölyefler, portreler, lahitler ve çeşitli dekoratif eserler üreterek, Akdeniz'in diğer bölgelerinden ve Roma'dan gelen heykel siparişlerini karşılamışlardır." (Bulat, 09.08.2012, http://e-dergi.atauni.edu.tr/ index.php/gsfd/article/viewFile/3107/2999)

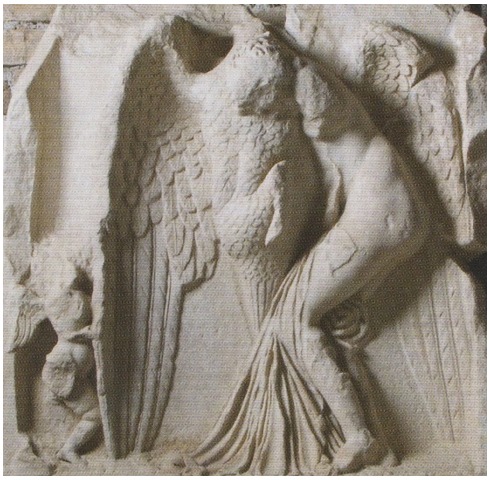

Resim 7: Sebastion kabartmalarında Zeus ve Leda

Resim 8 Sebastion Kabartmalarından Enez'in ailesini Troya'dan kaçırılışı, onu koruyan Afrodit

Resim Kaynakçası: Bektaş Cengiz, Afrodisyas, Arkeoloji ve Sanat Yayınları,2008,İstanbul, syf:91

Zaman içerisinde, imparatorluğun Afrodisias'a verdiği önem, roma kültür ve sanatının Afrodisias'ın hem heykel hem de mimarisine de yansıdığı görülmektedir. Yine de Afrodisias kendine has değerlerini korumuştur. Babadağ'da Afrodisias'lılar mermeri işlemeyi sanata dönüştürmüşlerdir. Kentin 500 metre kuzeyinde, bugün hala çalıştırılan nitelikli mermer ocakları bulunmaktadır. Afrodisias heykellerine bakacak olduğumuzda; dramatik öğelerin ön plana çıktığını görmekteyiz. Rölyeflerde, yüksek kabartma yöntemi kullanılarak yaratılan ışık-gölge karşıtlığıyla belirginleştirilir. Bu dönem heykeltıraşları Klasik Döneme oranla kabartmanın mimarlıkla bütünleşmesine daha bilinçle eğilmişlerdir. Heykeller ve kabartmalarda vücutlar gerçeğe uygun, iri ve adaleli yapılmış, duyguların yansıtılmasına özellikle dikkat edilmiştir. Burada insan kol, bacak ve gövdesi çok iyi işlenmiş, gölge-ışık etkileşimiyle yüzlerdeki şiddet duygusu, kasların belirginliği sağlanmıştır.

SONUÇ

Afrodisias bir Anadolu kentidir. Bergama okulunun kapanması sonucu, kente gelen heykel ustalarının, eğer bir alt yapı geçmişi yoksa okul denebilecek bir gelişim bütünlüğü oluşturmaları olanaksızdır. Kuşkusuz M.Ö. 5 binli yıllara uzanan kentte kazılar daha da sürecektir. Okullaşma öncesi döneme ilişkin buluntular çıkarıldıkça, Bergama'dan ve Klasik Yunan-Helen'den farklı bir alt yapı kültürü görülecektir. Çünkü ilk çağdan beri, tüm Anadolu Uygarlıkları taşla ve heykelle var olmuşlardır. Anadolu'ya ilişkin ilk yerleşimlerin Orta Asya göçleriyle bağlantılı olması taş kültürünün kökeninin çok daha eski tarihlere dayandığını göstermektedir. Özellikle insanlığın en eski mabet mekanlarının

üzeri kabartmalı (yüksek, çukur rölyef) dikili taşlarla oluşturulması, Anadolu'da üretilmesi, Afrodisias'ın rastlantısal bir gelişim ve merkez olmadığının bir göstergesidir.

Roma İmparatorluğu'nun başkentidir. Roma'ya her türlü taş-mermer eser gönderilmesi, Afrodisias'ın Roma kültür ve sanatının önemli bir ayağı olduğunu göstermektedir. Bir İmparatorluk sanat ve kültürünün kendi bünyesinde, uzak bir kentin eserlerini kabullenip içleştirmesi, salt Afrodit'e inananlara yönelik bir saygı ve sempati ile açıklanamaz. Eğer Afrodisias kendine özgü bir tarz ve bilgeliği (felsefe kapsamında) heykellerinde yansıtmasaydı, Roma sanat ve kültürünün önemli bir öğesi olamazdı.

Gerçekçilik içeren detaycılık, anatominin sahiciliği, önden arkaya doğru yontma yöntemi ve en önemlisi duyguların hem beden duruşlarında hem de yüzde ifadelendirilmesi, Afrodisias'ın özgünlüğünü oluşturmaktadır.

Afrodisias Roma'nın yarattığı bir okul değildir. Anadolu kültürlerinin o dönemdeki bir sentezi olarak Roma'ya kendini kabul ettirmiş bir sanat heykel gerçekliğidir. Bu açıdan da bize de aittir.

KAYNAKÇA

Bektaş Cengiz, Afrodisyas, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, syf:91,2008.
Bulat Mustafa, Aphrodisias Heykeltıraşlık Okulu ve Arkeoloji Müzesinde Bulunan Bitirilmemiş Europa Heykeli, http://e-dergi.atauni.edu.tr/index.php/gsfd/article/viewFile/3107/2999
Erim Kenan, Aphrodisias, İstanbul, 1995.
Huntürk Özi, Heykel ve Sanat Kuramları, Kitabevi Yayınları / Sanat Dizisi, İstanbul, 2011.
Lenagham, Julia - R.R.R. Smith, Aphrodisias, Publisher: Ertug & Kocabiyik Publications, 2008.
Squarciapino Maria Floriani, La scuola di Afrodisia, Roma, 1943.
Wheeler Mortimer Roman Art and Architecture, Homer Kitabevi, İstanbul, 2004.

Elektronik kaynaklar:

http://www.deinreiseleiter.com/turkce/Bilgi/Aphrodisias.html
http://www.kulturvarliklari.gov.tr/sempozyum_pdf/kazilar/04_kazi.pdf
http://www.aydinturizm.gov.tr/belge/1-57309/afrodisias-muzesi.html